GRIGORE CONSTANTINESCU

BISERICA SCHITULUI TRIVALEA -PITESTI-

Redactor / tehnoredactor – GRIGORE CONSTANTINESCU
Lector – EUGENIA CONSTANTINESCU
Imagini – INTERNET
DTP – DAN COTAR
MMXVI

GRIGORE CONSTANTINESCU

BISERICA SCHITULUI TRIVALEA - PITESTI -

Biserica Schitului Trivalea

În peisajul mirific al Parcului Trivale, străjuind monticolul pe care s-a constituit din vechime o aşezare monahală puternică, Schitul Trivalea conferă pitorescului locurilor aura unui locaş de aleasă spiritualitate religioasă, izvorâtor de statornică speranţă într-o lume dominată de obsedanta povară a neîmplinirilor vieţii…

Mărturii documentare

Consemnarea Piteştiului sub genericul „Pitesi coenobium" în prima sa atestare cartografică din harta «Transilvania» concepută de I. Sambucus, în 1566, la Viena, relevă importanţa considerabilă a aşezământului mănăstiresc devenit semn distinctiv al oraşului.

Menţionată frecvent în relatările călătorilor străini, mărturie elocventă că „la Piteşti, era o viaţă monahală care se impunea atenţiei generale", mănăstirea din Trivale este atestată în consemnarea misionarului bulgar Petru Bogdan Bacsič din anul 1640: „Oraşul are biserici frumoase, o mănăstire de călugări şi 200 de case de români, adică vreo mie de suflete"; arheologul şi numismatul italian Domenico Sestini constata, în cursul vizitei efectuate în mai 1780, la Piteşti, existenţa a „250 de locuinţe, dintre care multe case boiereşti, 17 biserici şi o mănăstire", pentru ca, în anul următor, secretarul domnitorului Alexandru Ipsilanti, Franz Ioseph Sulzer, să înregistreze, în „târguşorul" Piteşti, mult mai exact, „opt biserici, o mănăstire şi mai multe case boiereşti".

Documentele medievale interne confirmă existenţa schitului de călugări din Trivale ca metoh al Mănăstirii Cotmeana, încă din perioada domniei voievodului Vlad Călugărul [1481–1495], fiind „veche şi dreaptă moşie şi moştenire sfintei mănăstiri", precum se

menţionează în hrisovul emis de cancelaria domnească a lui Alexandru Iliaş la 13 octombrie 1617. Ipoteza formulată de către arhimandritul cărturar Grigorie Uriţescu, în studiul «Schitul Trivalea din Piteşti», potrivit căruia mănăstirea exista încă din secolul al XV-lea are, aşadar, un incontestabil suport documentar.

Aşezământul monahal din Piteşti este atestat şi sub denumirea de „Mănăstirea Stănceştilor", anterior etapei de construcţie a bisericii mitropolitului Ţării Româneşti, Varlaam – edificiu de referinţă în istoria actualului monument. În tradiţia orală a aşezământului monastic piteştean, „adăpostirea aici a capului lui Mihai Viteazul, pentru câtăva vreme, în trecere spre Târgovişte" s-a menţinut, confirmându-se, şi prin acest episod, importanţa în epocă a Mănăstirii Stănceştilor din pădurea Trivale.

Odiseea ctitoriei mitropolitului Varlaam

Geneza noului locaş de cult înălţat prin osârdia mitropolitului Varlaam este învăluită în clar-obscurul unor dramatice evenimente care aveau să marcheze viaţa publică a oraşului medieval Piteşti spre sfârşitul secolului al XVII-lea. Preocupat continuu de accelerarea lucrărilor la această nouă ctitorie a sa, Varlaam strânsese, cu mari eforturi, materialul de construcţie necesar pentru edificarea Bisericii Mănăstirii Trivalea. Intrat, însă, în dizgraţia domniei, el se retrage din scaunul mitropolitan, situaţie nefastă determinând, printre altele, sistarea sine die a operaţiunilor de la Trivalea aflate într-o fază incipientă.

Profitând de această conjunctură, Ianache vistierul din Piteşti, în tendinţa sa de afirmare în rândul patriciatului local, se decide să construiască, în apropierea Curţii domneşti din oraş, Biserica «Sf. Treime», pentru care preia, împreună cu nepotul său, paharnicul Gavrilă, cărămida destinată Schitului Trivalea de către mitropolit, cărămidă pe care, din „înaltă poruncă domnească", o vor plăti apoi cu o parte din moşiile de la Măldăreşti şi Grozeşti. „Sofronie călugărul, ispravnic la schitul lui Varlaam, este silit să plătească

varul şi cărămida ce fuseseră pregătite la schit pentru treaba schitului şi pe care Sofronie le dăduse în altă parte.".

Abuzul demnitarului piteştean nu putea rămâne fără repercusiuni. La 3 mai 1686, cancelaria domnească a lui Şerban Cantacuzino se adresează, prin hrisov, paharnicului Gavrilă, nepotul lui Ianache vistierul, impunându-i restituirea integrală a materialelor de construcţie care aparţinuseră Schitului Trivalea: „Spus-au sfinţia sa, părintele vlădica Varlaam, cum că ar fi luat unchi-tău, Ianache vistiarul, nişte cărămidă dă la mănăstirea sfinţiii sale dă la Trivalea, dă la Piteşti, de o au dus dă şi-au făcut biserica lui dă la oraşul Piteşti.". Avertismentul Domnului este direct: „Tu să cauţi să pui la loc cărămida câtă au luat unchi-tău, de unde au luat /.../ că, apoi, voiu trimite domniia mea om domnescu de le vei pune toate la loc şi le vei da şi treapăd.".

Ctitorul Bisericii Schitului Trivalea, mitropolitul Varlaam, s-a născut prin 1630, în satul Moşoaia de lângă Piteşti şi a urcat treptele ierarhice spre înaltul scaun mitropolitan oferit de către domnitorul Grigore Ghica, trecând prin acelea de: stareţ al Mănăstirii Glavacioc şi de episcop al Râmnicului [1670–1672]. Ca mitropolit al Ungro-Vlahiei în anii 1672–1679, Varlaam a înfiinţat prima tipografie mitropolitană a Bucureştilor în 1678. Actul său ctitoricesc de la Trivale nu este izolat, întrucât mitropolitul Varlaam a înălţat, de asemenea, locaşurile de cult de la: Turnu [1670], Fedeleşoiu [1677] şi Strehareţ din nordul oraşului Slatina [1668], ultimul, împreună cu episcopul Serafim al Buzăului.

Cum va fi arătat ctitoria din Trivale a mitropolitului Varlaam, biserică edificată în două etape: 1677–1678 şi 1684–1688 este dificil de precizat. Vor fi existat unele analogii planimetrice şi de compoziţie arhitecturală cu celelalte ctitorii ale sale, deşi este greu de admis că acest rafinat comanditar ar fi acceptat preluarea şi nu prelucrarea unor modele generalizate în epocă. Se ştie, însă, cu certitudine, că era interesat în asigurarea unei formaţii de meşteri capabili să-i satisfacă în cel mai înalt grad exigenţele sale estetice.

Conservată parţial, pisania originară, datată 10 septembrie 1698, cu dimensiunile de 59x82 cm, fixează, prin textul excizat în

piatră, actul ctitoricesc al mitropolitului Varlaam: ***„…[cu ajut]oriu Fiiului şi cu desăvrişit darul D(u)hului Sf(î)ntŭ…/ [dumnezees]cu lăcaş, întru cinstea şi lauda şi marea mărire şi frîmseaţe /…părintele şi Fiiul şi D(u)hul S(fint), nedespărţită Sf(î)nta Troiţă, cu nevoinţa /…a părintelui Varlaam ce-au fost mitrop(o)lit Ţării Rom(â)neşti, în zilel(e) lui Grigorie / [Ghica voevod] şi mai întîi ep(i)scop Rîmnicului. Şi dup(ă) lipsirea den vl(ă)d(i)cie, închinător sf(î)ntu /…one au rădicat acest s(fint) lăcaş în domnia lui Şerban vod(ă), începându-s(ă) prim(ă)va/ [ra]. [Pisa]nia s-au pus în domnia lui Costandin voivod Brîncoveanul, m(e)s(eţa) sep(temvrie) 10, l(ea)t 7207.”.***

În „aşezământul” redactat de către mitropolitul Varlaam, autorul menţiona un element de referinţă pentru determinarea temporală a operaţiunilor de edificare a locaşului din Trivale: „Întâmplându-ni-se mazilire, după ce am făcut călătoria sfântului Ierusalim /…/ şi viind iarăşi în ţară, den agonisita care am avut, am rădicat şi am zidit den temelie mănăstirea lângă oraşul Piteşti, care se cheamă Trivalea.”. Informaţia furnizată de „aşezământ” se completează documentar prin zapisul din 12 martie 1677, în care Radul, diaconul din Moşoaia, satul natal al mitropolitului, adeverea: „Să să ştie şi să crează că, începând sfinţia sa părintele Varlaam mitropolitul o mănăstioară în Piteşti să facă, cumpăratu-i-au sfinţia lui şi moşie la Groşi.”. Operaţiunea de edificare a bisericii era, aşadar, într-un stadiu incipient în anul 1677, element confirmat, de altfel, prin zapisul din 20 ianuarie 1678 adresat mitropolitului Varlaam de către Nicula Cartofleş, în care se confirma că Varlaam „s-a apucat de a face un schitişor la Piteşti”.

În hrisovul din 28 ianuarie 1678, emis de cancelaria domnească a voievodului Gheorghe Duca, se preciza că „au început din temelie schitul”, căruia i se întăreau, prin zapise, danii şi proprietăţi cumpărate. Se confirmă, astfel, documentar începerea lucrărilor de construcţie a ctitoriei mitropolitului Varlaam în cursul anilor 1677–1678.

Fundaţia originară relevată fragmentar prin sondajul geotehnic în zona sudică a pronaosului actual a permis arhl. Spiridon Cristocea formularea unei ipoteze: „Începută în 1677, construirea bisericii a fost abandonată o dată cu părăsirea ţării de către Varlaam, care a reluat, în 1684, acţiunea, însă pe o nouă fundaţie mai solidă (adâncimea 1 m) care să dea siguranţă bisericii ce se înălţa pe acest îngust pinten de deal.".

Preocupări ctitoriceşti ulterioare

Devenit egumen al Schitului Trivalea la 28 octombrie 1731, Ioasaf Grecul se angajează să întreprindă operaţiuni de restaurare, întrucât „schitul ajunsese la mare slăbiciune", detalierea stării de conservare a aşezământului monahal fiind edificatoare: „I s-au surpat toate zidurile împrejur şi toate învelişurile au putrezit şi s-au surpat, cum şi biserica a crăpat pe mijlocul altarului, fiind şi biserica nezugrăvită.".

Grav avariată de puternicul seism din 14 octombrie 1802, Biserica Schitului Trivalea a fost refăcută în anul 1803 împreună cu casele egumeneşti de către Partenie, arhimandritul Schitului Buliga din Piteşti. „Purtător de grijă" la Schitul Trivalea, Partenie a luat cu embatic, la 1 ianuarie 1811, şi, ulterior, la 23 aprilie 1823, schitul, cu angajamentul ferm de a repara „toate cele din lăuntru sfintei biserici care s-au stricat", şi să construiască, din zid, curtea aşezământului monahal. Afectate de seismul din 1829, biserica şi casele Schitului Trivalea vor fi consolidate cu „proptele" de către Vlasie, embaticar pe 10 ani [1829–1839].

Cutremurele de pământ din 1 iulie 1829 şi 23 ianuarie 1838 au distrus literalmente biserica, refacerea locaşului impunându-se, întrucât pericolul prăbuşirii era iminent. În perioada anilor 1854–1856, Biserica Schitului Trivalea a fost rezidită din temelie, din însărcinarea Departamentului credinţei şi al instrucţiei publice, prin strădania egumenului Ierotei Niculescu, conform planurilor arhitectului austriac Johann Schlatter, chemat de domnitorul Gheorghe Bibescu pentru restaurarea mănăstirilor din Oltenia şi

Muntenia. Specialist controversat, adept al demolării edificiilor de restaurat, Johann Schlatter menţiona, în raportul său, că „Biserica s-a pus, din locul ei, cu câţiva stânjeni mai îndărăt, pentru ca să stea mai mult în mijlocul delişorului", pentru ca, ulterior, să consemneze că „partea dinaintea bisericii (pronaosul) este alcătuit din nou.".

Sintetizând rezultatele unui sondaj arheologic, în «Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la biserica Schitului Trivale» din anul 1980, arhl. Spiridon Cristocea consemna: „Biserica construită între 1684–1688 de Varlaam avea acelaşi plan ca cea de astăzi şi aproape aceleaşi dimensiuni, cu excepţia naosului care era mai îngust. Fundaţiile acestei biserici au fost destul de solide, de aceea, biserica ridicată între anii 1854–1856 a fost construită aproape pe temelia ei, cu excepţia absidei de sud a naosului, care nu are aproape deloc fundaţie.". Dispăruse, astfel, orice element semnificativ din construcţia ctitorită de mitropolitul Varlaam, cu excepţia pisaniei din 1698.

În anul 1904, stareţul Iustin Moisescu s-a dovedit osârduitor în: consolidarea locaşului de cult, restaurarea picturii murale şi edificarea clopotniţei. În 1918, stareţul Iustin Popescu raportează episcopiei refacerea celor trei camere ale casei egumeneşti afectate de cutremurul din anul 1916. În istoria aşezământului monahal, anul 1936 reprezintă un moment important prin edificarea actualei clopotniţe şi a scării de acces de pe latura estică, „cu stăruinţa arhimandritului D. Ciubotaru, Petre Sterescu, Constantin şi Gheorghe Tâmpeanu, Anton Ionescu". Restaurarea chiliilor de pe latura vestică a incintei este definitivată în anii 1942–1944.

Renaşterea ansamblului monahal

Modificarea radicală a arhitecturii originare a Bisericii Schitului Trivalea, în cursul operaţiunilor de restaurare întreprinse în secolul al XIX-lea, a constituit un impediment considerabil în elaborarea proiectului de consolidare a bisericii afectate de seismele din 10 noiembrie 1940 şi 4 martie 1977.

Soluţia preconizată de către cercetătorul Radu Creţeanu în studiul său «Date privind monumentele vechi din Piteşti şi punerea lor în valoare în cadrul acţiunii de sistematizare a oraşului»: „reclădirea edificiului din temelie", sugerându-se folosirea, ca model, a Schitului Beştelei – soluţie motivată explicit prin „starea foarte proastă" a edificiului, care prezenta „ziduri fisurate, bolţi de lemn care se desfac, o pantă a acoperişului insuficientă şi igrasie", a determinat conducerea aşezământului să întreprindă măsuri în consecinţă, solicitându-se arhitectului Ştefan Balş întocmirea unui proiect de refacere integrală a Bisericii Schitului Trivalea.

La sugestia ieromonahilor Calist şi Natanael, a căror strădanie în refacerea aşezământului monahal a fost remarcabilă, proiectul a fost conceput de către conductorul arhitect Lucian Gheorghiu şi inginerul T. Barbu, sub îndrumarea arhitectului Ştefan Balş, specialist de notorietate naţională în restaurarea monumentelor de arhitectură.

Tendinţa de revenire, prin restaurare, la o formă iniţială neatestată prin mărturii documentare, a impus proiectanţilor efectuarea unor investigaţii complexe privind arhitectura sfârşitului veacului al XVII-lea, studiindu-se, în special, construcţiile ecleziastice ctitorite de către mitropolitul Varlaam, în scopul preluării unor elemente de compoziţie arhitecturală în restaurarea Bisericii Schitului Trivalea, care să nu distoneze cu arhitectura epocii în care fusese edificată.

Consolidarea bisericii, împodobirea sa cu o splendidă frescă – opera renumitului zugrav argeşean Ion Savu din Săpata, înzestrarea cu mobilier de cult din lemn sculptat, armonios corelat cu elementele decorative ale picturii murale reprezintă, în istoria aşezământului, încununarea osârdiei obştii monahale de la Trivalea, a arhimandritului Ciprian Otoroschi, înfăţişat, în tabloul votiv, ca „restaurator al mănăstirii".

În patrimoniul aşezământului monahal, se înregistrează obiecte de cult cu valoare documentară şi artistică deosebită, printre care clopotul suspendat în clopotniţa de la intrarea în incintă de pe latura estică, prezentând un medalion excizat cu stema Ţării

Româneşti şi inscripţia în relief plat: „† Acest clopot al Schitului Trivalea s-au prefăcut din doao clopote / sparte, cu cheltuiala cuviosului chir Parthenie, fiind epistat numitului / schit la anul 1820.”.

Dintre piesele iconografice existente, icoana imaginând pe «Sf. Nicolae» între Iisus Hristos şi Maica Domnului prezintă un interes aparte, datorită consemnării inscripţionate în partea sa inferioară: „[Această icoană] s-au plătit zugrăveala de / [dumnealui] postelnicu Dincă Brătianu; 1825 septenvrie 25, ca să-i fie de pome[nire].”.

Important centru medieval de copişti din Ţara Românească, Schitul Trivalea se înscrie, în cultura bisericească naţională, prin opera monahilor: Ghermano şi Ioan, egumenul Ioan copiind «Viaţa patriarhului Ţarigradului, Nifon» scrisă de Gavriil Protul, în cursul anilor 1517–1521.

Sub titlul său complet, «Viaţa şi traiul sfinţiei sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Ţarigradului, care au strălucit între alte multe patimi şi ispite în Ţarigrad şi în Ţara Muntenească, scrisă de chir Gavriil Protul, adecă mai marele Sfetagorei», manuscrisul egumenului Ioan din anul 1682 cuprindea 53 file.

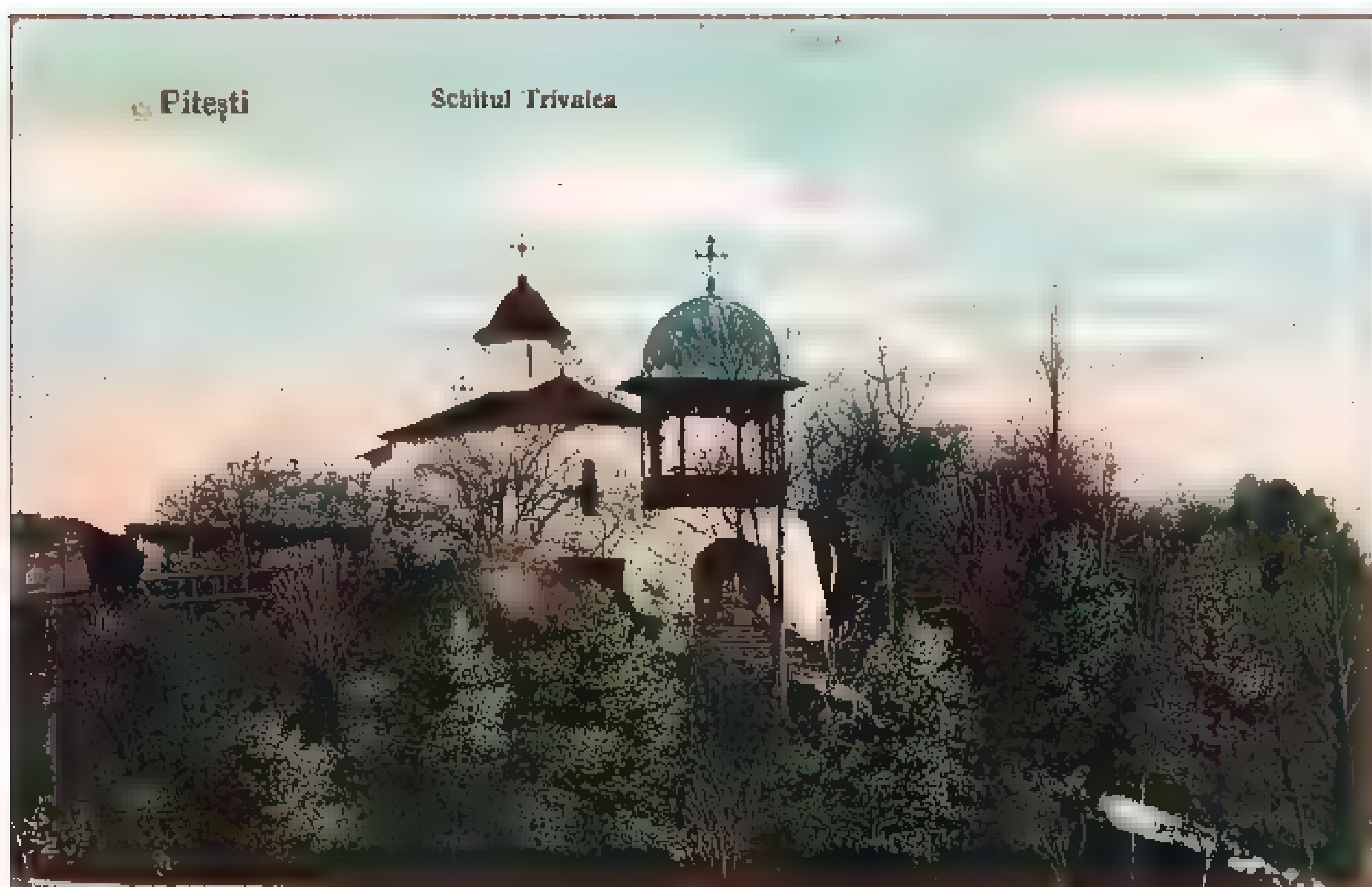
Pe fila 51, copistul menţiona: „Să să ştie că această carte m-am ostenit eu, mult păcătosul robu Domnului Dumnezeului nostru lui Iisus Hristos, Ioan ermonah ot Bistriţ, de o am scris, cându am fost egumen la schitul părintelui Varlaam mitropolitul, care schit să chiamă Trivalea, de lângă Piteşti, domnind prea bunul şi prea creştinul domnu a toată Ţara Rumânească Io Şerban voevod i mitropolit chir Teodosie; noemvrie 4 dni, vă tecenie letu 7191 [=1682]. Şi o am dat sfintei Mănăstiri Bistriţei.”. Manuscrisul cu pecetea de fum a Mănăstirii Bistriţa va fi dăruit Academiei Române de către mitropolitul Moldovei, Iosif Naniescu, la 15 decembrie 1888.

Dăinuind, în pitorescul inefabil al imensului parc piteştean, prin strădania neostoită a slujitorilor săi, Schitul Trivalea constituie un simbol al trăiniciei credinţei strămoşeşti, un altar de permanentă regenerare sufletească pentru căutătorii comorilor de spiritualitate ale neamului românesc.

Bibliografie selectivă

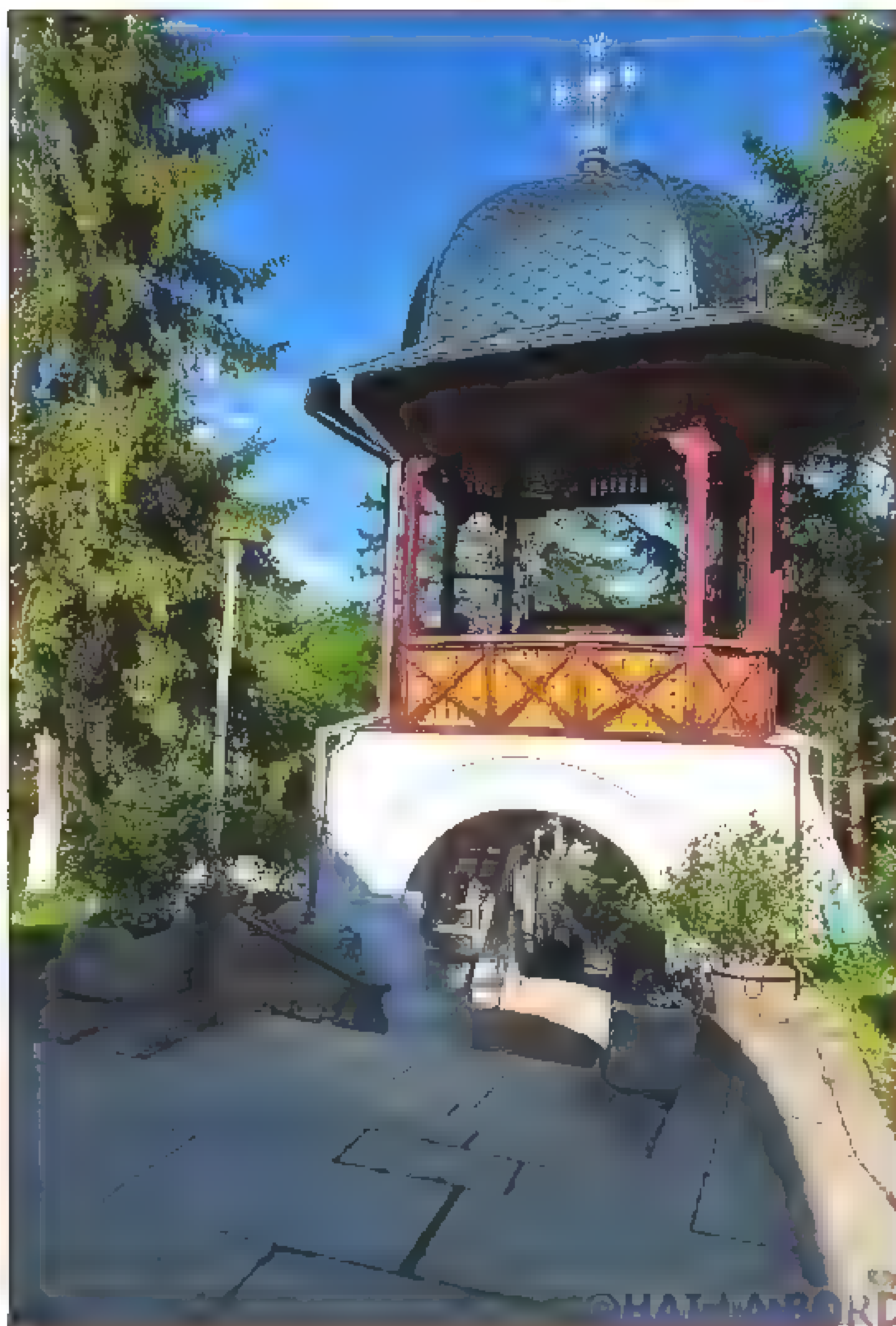
Administraţiunea Cassei Bisericii, *Anuar 1909*, Bucureşti, 1909; *** – *Anuarul Eparhiei Argeşului*, Piteşti, 1940; Apostolescu I. N. – *Schitul Trivalea*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", IV, 1902, vol. VIII; Arhivele Statului Bucureşti – *Condica mănăstirii Trivalea,* nr. 477; Bălan Constantin – *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 1994; Bobancu Tatiana – *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric,* Piteşti, 1933; Branişte M. Marin, Diaconescu Ilie – *Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti,* în „Mitropolia Olteniei", XXIII (1971), nr. 1-2; Constantinescu Grigore – *Schitul din Trivale,* „Lumină Lină", an. XI [2000], nr. 1; Creţeanu Radu – *Date privind monumentele vechi din Piteşti şi punerea lor în valoare în cadrul acţiunii de sistematizare a oraşului*, în „Buletinul Monumentelor Istorice", an XXXIX, 1970, nr. 3; *** – *Eparhia Rîmnicului şi Argeşului, monografie*, Rîmnicu Vîlcea, 1976; Greceanu Eugenia – *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982; Ionaşcu Ion – *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Bucureşti, 1942; Iorga Nicolae – *Inscripţii din bisericile României*, Bucureşti, 1905, fasc. I; Mavrodin Teodor – *Episcopia Argeşului. 1793-1949*, Piteşti, 2005; Năsturel P. V. – *Schitul Trivalea*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", IV, 1902, vol. XII; Olteanu Ştefan, Şerban Constantin – *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu,* Bucureşti, 1969; Rădulescu Gr. I. – *Schitul Trivalea*, în „Păstorul Ortodox", XXI, nr. 1-2; Sacerdoţeanu Aurelian – *Începuturile oraşului Piteşti*, în „Studii şi comunicări. Muzeul Judeţean Argeş", Piteşti, 1971; Stănciulescu Al. – *Date în legătură cu Schitul Trivalea,* în „Păstorul Ortodox", 1935, nr. 6-7; Stoicescu Nicolae – *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I – Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, vol. 2: M-Z, (Craiova), 1970; Ştrempel Gabriel – *Catalogul manuscriselor româneşti*, Bucureşti, 1978; Tocilescu Grigore – *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară,* Bucureşti, 1887; Topologeanu Petre – *Bisericile de pe Valea Topologului, între Ciofrângeni şi Cocora,*Bucureşti, 1940; Uriţescu Grigore – *Schitul Trivalea din Piteşti,* în „Mitropolia Olteniei", XVII, 1965, nr. 3-4.

IMAGINI

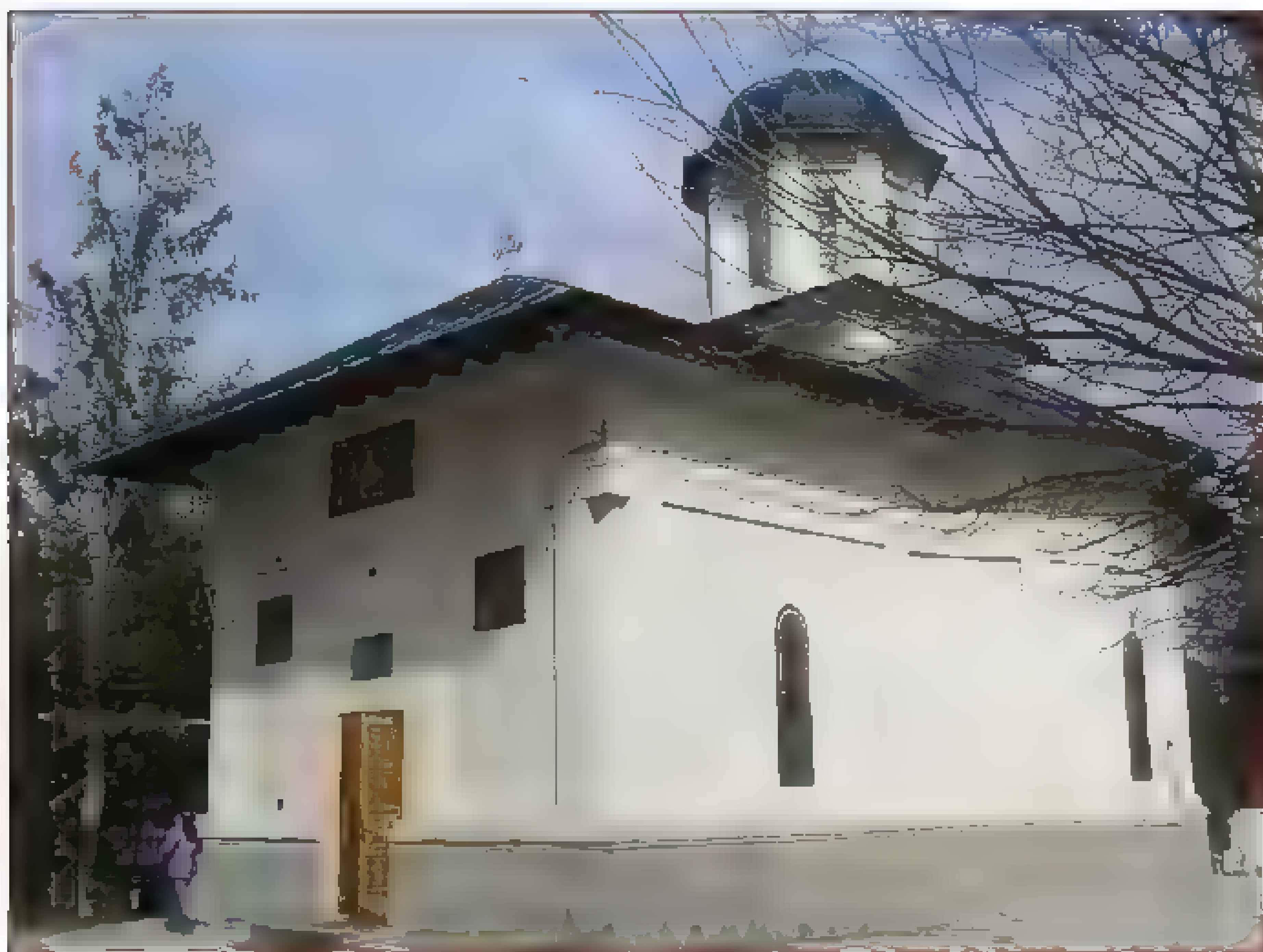

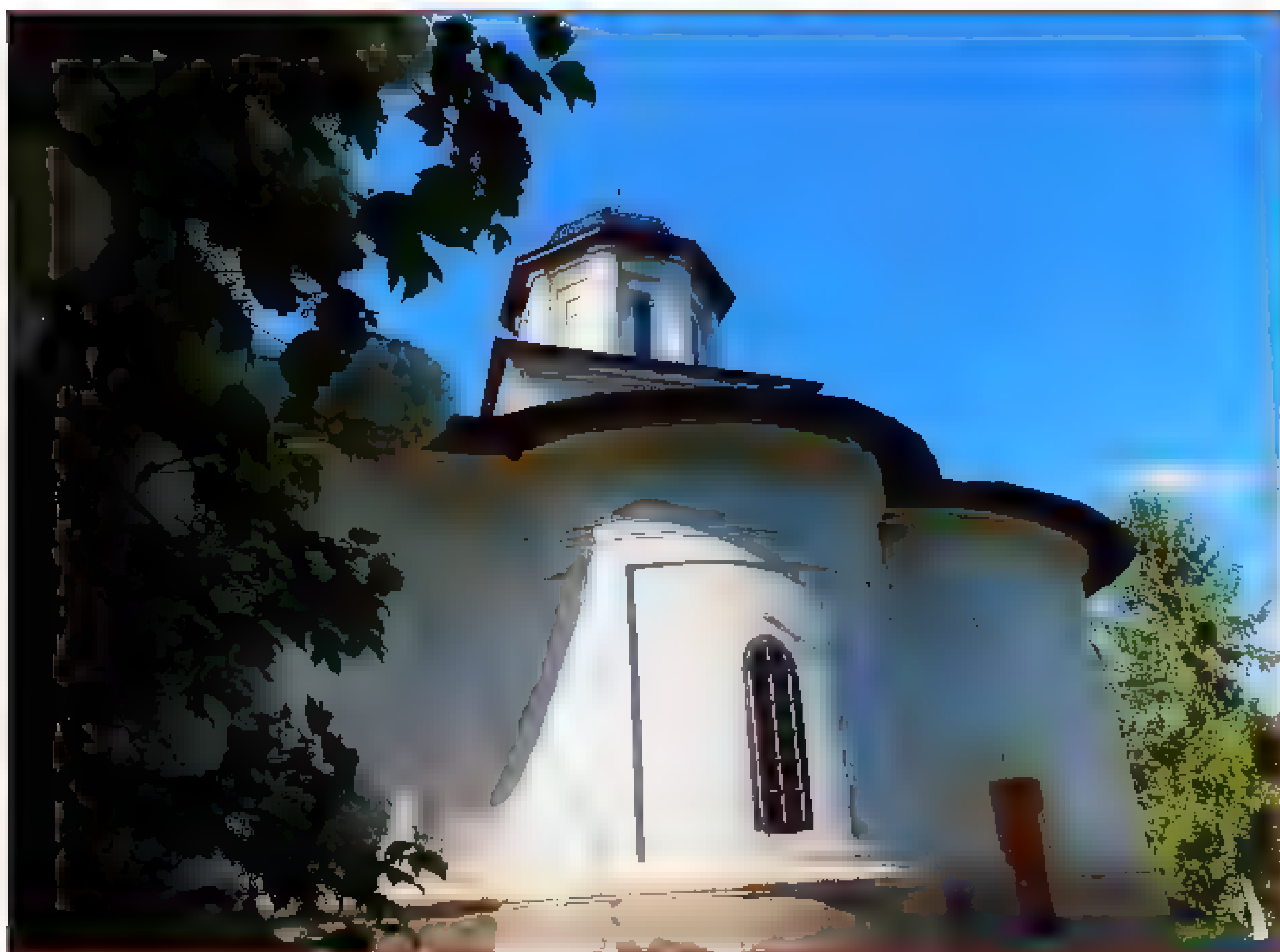

SUMAR

DE ACELAŞI AUTOR:

au apărut:

- **Confesiuni literare**, Bucureşti, 2003• 252 p.
- **Destine literare**, Piteşti, 1999• 226 p.
- **Evocări literare**, Piteşti, 2014• 328 p.
- **Solilocvii. Reflecţii lapidare**, Piteşti, 2004• 106 p.
- **Stanţe din circumstanţe. Epigrame**, Piteşti, 2005• 108 p.
- **Rezistenţa armată anticomunistă de pe versanţii sudici ai Munţilor Făgăraş**, Piteşti, 2006• 264 p.
- **Epopeea Rezistenţei anticomuniste din Poenărei**, Piteşti, 2009• 152 p.
- **Argeşul monumental. Enciclopedie patrimonială**, Piteşti, 2011• 560 p.
- **Argeş. Dicţionar etnocultural**, Piteşti, 2006• 318 p.
- **Monumente memoriale din Argeş.Cruci de piatră**, Piteşti, 1999• 328 p.
- **Ceramica din Argeş-Muscel**, Piteşti, 2001• 230 p.
- **Civilizaţia pietrei areal etnocultural Argeş-Muscel**, Piteşti, 2008• 272 p.
- **Corbi-Muscel. Monografie etnoculturală**, Piteşti, 2006• 176 p.
- **Poenărei-Muscel. Monografie etnoculturală**, Piteşti, 2008• 320 p.
- **Câmpulung-Muscel. Ansamblul medieval-modern**, Piteşti, 2013• 320 p.
- **Curtea de Argeş. Ansamblul medieval-modern**, Piteşti, 2013• 208 p.
- **Piteşti. Ansamblul medieval-modern**, Piteşti, 2013• 280 p.
- **Argeşul artistic**, Piteşti, 2014• 320 p.
- **Portrete-pirogravură-panseuri**, Piteşti, 2014• 180 p.

în colaborare:

- **Glosar arealul etnocultural Argeş-Muscel**, Piteşti, 2013.
- **Argeş. Ghid turistic al judeţului**, Bucureşti, 1978.
- **Argeş. Cartea eroilor**, Piteşti, 1984 – redactor.
- **Mioveni. Paşi în timp**, Piteşti, 2007.
- **Stâlpeni-Argeş-România. Carte de identitate europeană**, Piteşti, 2009.

